

Aneta Kočová

**Historická podoba
práva na válku
z pohledu vybraných
středověkých
a raně novověkých
filozofů**

Historická podoba práva na válku z pohledu vybraných středověkých a raně novověkých filozofů

Aneta Kočová

Recenzovali: JUDr. Lukáš Blažek, Ph.D.

prof. JUDr. Tomáš Gábriš, Ph.D., LL.M.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz, redakcenk@ruk.cuni.cz

Praha 2026

Redakce Adéla Petruželková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova, 2026

© Aneta Kočová, 2026

ISBN 978-80-246-6330-2

ISBN 978-80-246-6331-9 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Poděkování	7
Úvod	8
1. Historie a vymezení práva na válku	12
1.1 Vymezení koncepce spravedlivé války	12
1.2 Augustin z Hippa	15
1.3 Concordia Discordantium Canonum (Graciánův dekret)	18
1.4 Svatá válka	20
1.5 Nástup reformace	23
1.6 Francisco de Vittoria a Francisco Suárez	24
1.7 Vymezení práva na válku	26
2. Tomáš Akvinský	29
2.1 Válka a vzbouření v Sumě teologické	29
2.2 Role ctností a zákonů	33
2.3 Interpretace práva na válku z hlediska ctností	36
2.4 Interpretace práva na válku z hlediska politické autority	41
2.5 Dílčí závěr	44
3. Hugo Grotius	45
3.1 Válka, právo a spravedlnost	45
3.2 Pravidla války	51
3.3 Suverenita	56
3.4 Dílčí závěr	59
4. Kroniky z období 6. až 15. století	62
4.1 Války mezi státy v 6. až 15. stol.	63
4.2 Spory se šlechtou a mezi příslušníky královské rodiny v 6. až 15. století	70

4.3 Exkurs: Stoletá válka	75
4.4 Dílčí závěr	78
5. Smlouvy a jiné listiny z období mezi 13. a 15. stoletím	81
5.1 Vymezení práva a právních pramenů	81
5.2 Válečné aliance a spojenecké smlouvy ve 13. až 15. století	85
5.3 Mírové a rozhodčí smlouvy ve 13. až 15. století	89
5.4 Typická ujednání smluv ve 13. až 15. století	93
5.5 Dílčí závěr	95
6. Válečné manifesty z období 15. až 17. století	97
6.1 Manifest jakožto právní dokument	97
6.2 Druhá šmalkaldská válka	99
6.3 Třicetiletá válka	102
6.4 Války Svaté říše římské	106
6.5 Exkurs: Husitské války	109
6.6 Dílčí závěr	111
Závěr	113
Obrazová příloha	120
Seznam pramenů a literatury	125
Seznam použitých právních listin	128
Rejstřík	131

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat panu docentovi Jiřímu Šoušovi, za jeho podporu, trpělivost a cenné rady, které mi poskytoval po celou dobu psaní této knihy. Zejména jeho odborné vedení, mimořádný přehled a ochota sdílet své znalosti mě hodně posunuly během mého studia. Díky němu jsem získala představu, jak má vypadat kvalitní akademický text.

Děkuji mu dále za lidský přístup, podporu v náročných chvílích a víru v to, že tato práce má smysl. Bez jeho vedení, hodin diskuzí a revizí a cenné zpětné vazby by kniha v této podobě nikdy nevznikla. Publikace je tak výsledkem nejen mé práce, ale také odrazem jeho nadšení pro právní dějiny a schopnosti předat tento zápal dalším lidem.

Úvod

Tématem této knihy je historická podoba práva na válku z pohledu vybraných středověkých a raně novověkých filozofů, tedy právněhistorické kořeny práva na válku, jakožto jednoho z významných elementů mezinárodního práva veřejného. Jedná se o publikaci mé diplomové práce obhájené na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. V knize se věnuji koncepci spravedlivé války, která spojuje unikátním způsobem mé dva zájmy – právo a filozofii.

Většina autorů, kteří se zabývají soudobým mezinárodním právem veřejným, uznává jako jeho filozofické základy dílo H. Grotia. Tito autoři vycházejí obvykle až z právních pramenů 19. a 20. století. Počátky moderního mezinárodního práva veřejného však před sebou měly dlouhý právní i filozofický vývoj, který připravil půdu pro jeho vznik. Umístění počátků dnešního práva právě do tohoto období lze odůvodnit univerzalitou Grotiova přirozenoprávního přístupu a (komparativně) širší akceptací moderních právních aktů mezinárodním společenstvím.

Ve starších, středověkých a raně novověkých dokumentech není snadné nalézt válečné právo v dnešním slova smyslu. Rozhodně je však možné najít určitá pravidla a vzorce chování, které tvořily dobový diskurz o válce. Jednu z významných obtíží výzkumu středověkého práva na válku představuje skutečnost, že univerzálním právním pramenem bylo v té době pouze obyčejové právo, které ze své povahy nelze jednoduše zkoumat a také neobsahuje žádnou jednotnou, zachovanou a dostupnou doktrínu. Z tohoto důvodu vycházím zejména z jiných pramenů, které zachycují válečné právo kazuisticky, a dále z filozofických či teologických koncepcí. Filozofie a rovněž teologie (v té době podle evropského pojetí nejvyšší úroveň vědy), zejména scholastická, byla v té době rámcem pro

právní diskuzi a byla schopna zachytit lépe klíčové otázky (právní) teorie než jakékoliv dobové pokusy abstrahovat obyčejové právo.

Cílem tohoto textu je formulovat pojetí dobového práva na válku (relevantního také pro české země) z vybraných filozofických, historických a právních zdrojů a identifikovat jeho základní charakterizační prvky, jež toto právo na válku ve středoevropském středověku a raném novověku charakterizovaly. Při splnění tohoto cíle bude následně možné zodpovědět výzkumnou otázku: jak vypadaly středověké a raně novověké právněfilozofické koncepce práva na válku a nakolik byly tyto koncepce případně reflektovány v právní praxi na území českých zemí. K tomu lze doplnit, že kombinace právních, historických a filozofických zdrojů umožnila v knize zohlednit poznatky z práva, filozofie, politické teorie, historie, teologie i morálky a zvýšila tím šanci zachytit tento komplexní problém, který může představovat v mnoha ohledech podobné výzvy jako dnešní diskurz o právu na válku.

Knihla je rozdělená na část filozofickou (kapitoly 2 a 3) a na část právní (kapitoly 4, 5 a 6). Účelem filozofické části je představit klíčové středověké a raně novověké právněfilozofické koncepce, které se týkaly práva na válku. Jako představitele dvou odlišných filozofických koncepcí jsem vybrala Tomáše Akvinského jako zásadního představitele teorií práva na válku v období středověku a Huga Grotia jakožto zástupce myslitelů zabývajících se právem na válku v období raného novověku. Ti nebyli ani prvními, ani nejoriginálnějšími mysliteli v rámci svých myšlenkových směrů.¹ Výběr T. Akvinského a H. Grotia je však pro účely této knihy významný tím, že jejich dílo o právu na válku mělo velký vliv na vývoj myšlenek a koncepcí práva na válku, včetně kořenů dnešních přístupů v mezinárodním právu veřejném (jako tomu bylo v případě H. Grotia), anebo se v něm dovršil a zakončil mnohaletý vývoj některého myšlenkového směru (jako tomu bylo v případě Akvinského). Filozofie spravedlivé války má dlouhou historii a psalo o ní mnoho autorů, jejichž přístup byl velice diferencovaný, ale pro účely tohoto zkoumání byli vybráni právě tito dva, aby zastupovali myšlenkovou tradici, v jejíž rámci působili a publikovali svá díla. Obě osobnosti byly vybrány i s ohledem na to, do jaké míry ovlivnily vývoj koncepce spravedlivé války a zda může být jejich dílo relevantní i v dnešní době.

1 Akvinského dílu předcházelo např. dílo Augustina z Hippa či Graciána, Grotiově tvorbě zase dílo Vittorii či Suáreze.

Část knihy, která se zabývá posouzením právní praxe středověku a raného novověku v českých zemích, vychází ze zdrojů, jako jsou středověké kroniky, mezinárodní smlouvy a válečné manifesty. Snažím se v této knize pracovat jak s původními prameny práva, tak s prameny poznání práva, které umožňují komplexnější pohled na zkoumanou problematiku. Právní prameny byly vybrány tak, aby co možná v největší míře zachycovaly právo na válku v českých zemích a jejich nejbližším sousedství. Hlavním zdrojem pro kapitulu o právních listinách jsou zejména latinské a německojazyčné dokumenty ze sbírky *Archivum Coronae Regni Bohemiae*, *Codex Iuris Bohemici* a *Codex Diplomaticus*. Hlavním zdrojem kapitoly o manifestech jsou převážně ve staré němčině psané manifesty (přístupné jsou např. v databázi univerzity Yale)² a navazující článek od autorů O. Hathawayové, W. Holstea, S. Shapira, J. van de Velde a L. Wang Lachowiczové obsahující jejich kvantitativní analýzu.³ Pro následující zkoumání jsem vybrala zejména dokumenty, které se vztahují k dění v českých zemích, případně které jej významně ovlivnily. Vzhledem k tomu, že se takových dokumentů nedochovalo mnoho, týkají se zbylé manifesty válek Svaté říše římské, jejíž právní praxe se české dobové praxi vzhledem ke geografické blízkosti i příslušnosti českých zemí ke Svaté říši římské od přelomu 11. a 12. století do roku 1806 blížila asi nejvíce.

Časově byl rozsah mého výzkumu omezen na období středověku a raného novověku 6. až 17. století, protože už během vrcholného středověku došlo, zejména za reformace, k událostem, které výrazně ovlivnily vývoj myšlenkové koncepce spravedlivé války, která se pak v důsledku toho na pomezí pozdního středověku a raného novověku rozdělila na dva různé směry. Proto by nebylo snadné ani účelné snažit se podřadit filozofy i právní prameny pod jedinou koncepci. Z tohoto důvodu reflektuji v tomto textu také filozofický a právní vývoj raného novověku, ve kterém se dovršily některé změny, které měly kořeny už v období středověku.

Celé dějiny středověku a raného novověku včetně dějin spravedlivé války mají příliš velkou šíři a hloubku, takže všechny jejich nuance ani rozdílů, ba ani všechny myšlenkové směry není možné popsat v jedné knize. Každé téma by mohlo vydat na samostatnou knihu. Koneckonců analyzovaný rozsah pramenů má rozpětí větší než tisíc let. Knihu lze

2 War Manifestos Database (online), <https://documents.law.yale.edu/manifestos>.

3 Oona A. Hathaway et al.: War Manifestos, *University of Chicago Law Review* 85, č. 5 (2018).

tedy považovat za možný základ dalšího analytického výzkumu historických kořenů práva na spravedlivou válku. Zvolená koncepce umožňuje zachytit významné právní i filozofické koncepce napříč časovým i myšlenkovým spektrem, a jejich kontrast dává vyniknout vzájemným rozporům či konfliktům. Právě konflikty a rozpory pomáhají ozřejmit problém a dobu lépe než jakákoliv snaha shrnout a vysvětlit všechny úkazy jednou ucelenou teorií.

Z uvedených koncepčních důvodů i vzhledem k otázce dobových zdrojů převažuje v této knize kvalitativní analýza nad analýzou kvantitativní. U filozofických pramenů pracuji vedle deskripce hlavně s analýzou původních textů, přičemž výklad významu provádím v rámci kriticky a historicky analytické interpretace. Při zpracování jsem rovněž využila metody abstrakce a dedukce a zapojuji také sekundární zdroje. U právních a historických pramenů převažují metody deskripce, abstrakce a kritické, historické, logické a diskurzivní analýzy a komparace. V této části jsem se snažila identifikovat nejdůležitější motivy a opakující se prvky a zároveň postihnout možnosti zhodnocení či regulace práva na válku, které jednotlivé právní prameny poskytovaly.

Na závěr ještě doplňuji, že překlad všech přímých citací v tomto textu je mým dílem, pokud není uvedeno jinak.

1. Historie a vymezení práva na válku

1.1 Vymezení koncepce spravedlivé války

Právo na válku se vyvíjelo nezávisle na sobě v různých kulturních prostředích a tato kniha se zabývá zkoumáním práva na válku právě v té podobě, v jaké se vyvíjelo v evropském kulturním kontextu a jaké bylo relevantní pro české právní dějiny ve středověku a raném novověku.⁴ Z koncepce „spravedlivé války“ (*bellum iustum*) pak vychází současná mezinárodní právo⁵ a navazuje na ni do jisté míry také americká koncepce spravedlivé války.⁶ Evropská středověká tradice ospravedlnění a úpravy vedení války má své kořeny v křesťanském myšlenkovém milieu, ale převzala také některé prvky z pozůstatků římské civilizace, stejně tak jako od řeckých filozofů a z rytířské kultury.⁷ Současná česká literatura, která se zabývá mezinárodním právem veřejným, sleduje vývoj současné právní úpravy taktéž od Římské říše, přes středověké křesťanské autory až po zakladatele mezinárodního práva v raném novověku, jakým byl např. H. Grotius. V tomto kontextu však zmiňuje výhradně zahraniční autory.⁸

4 Jiný pohled představují např. islámské a židovské středověké koncepce spravedlivé války. Srov. John Kelsay: War (Just War, Holy War), in: *Encyclopedia of Medieval Philosophy. Philosophy Between 500 and 1500*, ed. Henrik Lagerlund, New York: Springer 2011, s. 1385–1386.

5 James Turner Johnson: *Ideology, Reason, and the Limitation of War. Religious and Secular Concepts, 1200–1740*, Princeton: Princeton University Press 1975, s. 3–4.

6 Např. v roce 2003 se na základě kritérií spravedlivé války vyjadřovali k zahájení vojenských operací v Iráku bývalý americký prezident J. Carter a profesorka univerzity v Chicagu J. B. Elshtainová. Viz David D. Corey – J. Daryl Charles: *The Just War Tradition. An Introduction*, Wilmington (Del.): ISI Books 2012, s. 1–3.

7 J. Kelsay: War, s. 1384.

8 Srov. Jan Ondřej et al.: *Mezinárodní humanitární právo*, Praha: C. H. Beck 2010, s. 84–94; Pavel Šturma – Čestmír Čepelka: *Mezinárodní právo veřejné*, 2. vyd., Praha: C. H. Beck 2008, s. 1–3;

Jakožto významnou dějinnou událost, která utvářela mezinárodní právo veřejné, by bylo možné u tohoto tématu zmínit také Vestfálský mír, konkrétně mírové smlouvy uzavřené v Münsteru a Osnabrücku roku 1648.⁹ Výsledkem mírových jednání, která uzavření těchto smluv předcházela, byl posun v utváření konceptu suverenity jednotlivých států.¹⁰

Od koncepce spravedlivé války je však třeba odlišit další myšlenkové směry, které se zabývaly právem na válku a které se vyvíjely současně s koncepcí spravedlivé války ve stejném kulturním a politickém kontextu. Mezi takové směry náleží např. realismus a pacifismus.

Realismus lze podle současných představitelů koncepce spravedlivé války definovat jako myšlenkový směr, podle kterého nelze dělat ve válce žádná morální rozhodnutí, a proto je v ní vše dovolené. S tímto směrem bývá často spojováno také tvrzení, že morální výroky o válce nemají žádnou vypovídající hodnotu, protože političtí aktéři, kteří je pronášejí, sledují svoje osobní zájmy, které veřejně nepřiznávají.¹¹ Nejvýznamnějším rozdílem mezi koncepcí spravedlivé války a realismem je odpověď na otázku, zda je možné válce nastavovat pravidla a limity a zda je možné, aby se řídila něčím jiným než vlastním „střízlivým“ zájmem jednotlivých aktérů. Na rozdíl od koncepce spravedlivé války realismus na obě dvě otázky odpovídá záporně.¹²

Současní autoři, kteří se zabývali tradicí spravedlivé války, k realismu zaujali kritický postoj. D. D. Corey a J. D. Charles poukázali na to, že tradice spravedlivé války je tu již mnoho staletí a nabízí bohatý slovník a koncepty, které vznikaly po letech diskuzí a morálních reflexí, které realismu chybí.¹³ M. Walzer dále poznamenal, že v historii je spíše obvyklé, že se političtí vůdci snažili svoje kroky ve válce ospravedlnovat. Morální diskurz kolem války podle něj existuje a vždycky existoval, což je samo o sobě důkazem, že na něm záleží. Na konci kapitoly ještě dodal: „Harry Truman's flat statement that he never lost a night's sleep over his

Antonín Hobza: *Válečné právo pozemní*, Praha: vlastním nákladem 1923, s. 12–15; Jiří Malenovský: *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*, 3., opr. a dopl. vyd., Brno: Masarykova univerzita Brno 1993, s. 48–50, Miroslav Potočný: *Mezinárodní právo veřejné*, 2., přepr. a dopl. vyd., Praha: Panorama 1978, s. 382, 389–390.

⁹ Amos S. Hershey: *History of International Law Since the Peace of Westphalia*, *American Journal of International Law* 6, č. 1 (1912), s. 30.

¹⁰ Derek Croxton: *The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty*, *International History Review* 21, č. 3 (1999), s. 588–589.

¹¹ Michael Walzer: *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*, 4. vyd., New York: Basic Books 1977, s. 3, 10.

¹² D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 4–5.

¹³ Tamtéž.

decision to drop the atomic bomb on Hiroshima is not the sort of thing political leaders often say.¹⁴

Kromě realismu existuje dále v rámci diskurzu o právu na válku také pacifismus. Pacifismus lze definovat jako směr, podle něhož je válka ze své podstaty špatná, a nemělo by se regulovat něco, co je samo o sobě zakázané. Válka nepředstavuje pro pacifisty řešení. Pacifismus vychází v evropské kultuře zejména z Nového zákona, a hrál proto klíčovou roli v prvních staletích existence křesťanství.¹⁵ Český právník A. Hobza k pacifismu poznamenává: „Hnutí toto, které vychází z idealistických předpokladů a přehlíží různé reálné síly ve vývoji lidstva, nemá naděje na plný úspěch v době dohledné.“¹⁶ Podle historika J. T. Johnsona zase představitelé pacifismu nadřazují otázku pravidel ve válce (*ius in bello*) diskuzi o tom, zda je válka vůbec povolena a vhodná (*ius ad bellum*), a to bez dostatečného odůvodnění.^{17, 18}

Alternativou k oběma variantám (realismu a pacifismu) zůstává koncepce spravedlivé války. Podle této koncepce by se válka z principu neměla odmítat, ale zároveň by mělo být možné ji podrobit morálnímu a právnímu diskurzu. Válka je podle představitelů koncepce spravedlivé války regulovatelná a omezitelná, ale zároveň v některých případech nezbytná a spravedlivá.¹⁹ Významným dělením v rámci této koncepce je již výše zmíněné akademické rozdělení jednotlivých stádií války na *ius ad bellum*, tedy práva na válku, dále *ius in bello*, neboli práva aplikovaného ve válce, a je možné mluvit také o *ius post bellum*, a sice právu vítěze po válce.²⁰ Tato kniha se věnuje výhradně právu na válku (*ius ad bellum*), ačkoliv v některých případech je nezbytné posuzovat také zbylé kategorie, protože mohou být propojené s konkrétní otázkou *ius ad bellum*.

14 M. Walzer: *Just and Unjust Wars*, s. 19.

15 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 4.

16 A. Hobza: *Válečné právo pozemní*, s. 12.

17 James Turner Johnson: *The Broken Tradition*, *The National Interest*, č. 45 (1996), s. 8.

18 Za jeden z projevů pacifismu v moderních dějinách bývá označována v západní literatuře i politika appeasementu mezi světovými válkami. Na druhou stranu starší literatura střední a východní Evropy u politiky appeasementu naopak upozorňuje na prvky utilitarismu, a tedy i účelového politického realismu, kdy stoupenci appeasementu v rámci svého antikomunismu nepřímou podporovali Hitlerovu politiku *Drang nach Osten*.

19 D. D. Corey – J. D. Charles: *The Just War Tradition*, s. 5–6.

20 Tamtéž, s. 17.